

Història

Llibres contra la pols

La Biblioteca Pública de Girona en la primera meitat del segle XX

Enric Mirambell

L'antiga Biblioteca, en una imatge de la revista *Biblioteconomia* (1948).

Josep Pla, a *Girona, un llibre de records*, fa una descripció de la Biblioteca de Girona, llavors instal·lada en el claustre de l'Institut del carrer de la Força, on l'escriptor va cursar els estudis de batxillerat, amurada de tristor i pessimisme. Però s'ha de reconèixer que l'assistia tota la raó: la biblioteca atresorava una gran

riquesa bibliogràfica, però restringida als fons antics, procedents de la desamortització de Mendizábal. La seva oferta en llibre modern era pobra, per no dir nul·la. La precarietat de la Biblioteca, que repassem en aquest article, persistí durant molts anys i només es redreçà al tombant dels anys cinquanta.

L'opinió que Josep Pla donava d'aquell centre de lectura del claustre del carrer de la Força no podia ser més trista i pessimista

El centre es va inaugurar l'any 1848, amb els llibres que s'havien pogut salvar del desori en què es varen veure submergits els edificis religiosos i el seu contingut, a conseqüència de l'obligada exclaustació. En total s'aconseguí reunir uns cinc mil volums, quantitat realment important en aquell moment, però se n'havien perdut tants o més: uns havien anat a parar a cal drapaire, altres a mans de particulars i els més valuosos enriquiren biblioteques de fora del país.

Fins al 1881 la biblioteca va estar instal·lada a la primera planta del reconvertit edifici. Però quan l'Institut tingué necessitat d'una aula per a classe i laboratori de física, el centre de lectura s'hagué de sacrificar, i va passar a la planta baixa del mateix immoble.

La sala de lectura, que corresponia a l'antic refetor monacal, resultava força espaiosa. Uns grans finestral, oberts a ponent, hi proporcionaven una bona lluminositat, i a la tarda hi tocava el sol. Una sala quadrada de bones proporcions servia de despatx del bibliotecari. En la zona que havia estat cuina monacal hi havia tres petites estances; en una s'hi instal·là el fitxer, en la segona els incunables i manuscrits, i la darrera s'utilitzava per col·locar-hi les escasses novetats que anaven arribant. De l'estança dels fitxers es passava als serveis, que consistien en una simple i vulgar comuna. Ni tan solament hi havia aigua corrent. Es ventilava amb una finestreta de vidre transparent que permetia la visió de l'interior des d'una de les classes de l'Institut.

Les finestres que donaven a l'exterior no disposaven de porticons ni de persianes, i les tardes d'estiu hi tocava el sol despietadament. Només hi havia unes tristes cortines que de noves havien estat de color blau fosc, però que amb el temps, ja esfilagarsa-

des, més aviat van quedar de color d'ala de mosca.

L'enllumenat elèctric no s'hi instal·là fins a l'any 1934. Anteriorment s'havia d'acomodar l'horari de lectura a les hores de llum solar. Quan va arribar el corrent elèctric, però, va ser d'una forma molt precària. La potència era tan minsa que per obtenir una lluminositat passable era imprescindible usar bombetes de baix voltatge. L'enllumenat elèctric no afectava la sala de lectura. El despatx del director i les altres estances només disposaven d'un llum típic «flex», que era l'únic que permetia llegir.

Un tètric quarto fosc

Els primers anys de la seva existència, la Biblioteca havia tingut un nombre bastant satisfactori de lectors. I fins i tot s'anaven actualitzant els fons. Però en entrar el segle XX les compres de llibres anaren escassejant fins a esdevenir excepcionals. Paral·lelament s'anà reduint el nombre de lectors. Per altra banda, a mesura que l'Institut augmentava la seva matrícula i necessitava més espai, la biblioteca anava perdent part dels seus locals. Així, es veié obligada a deixar una sala que s'obre al pati, i que es destinà a gimnàs. Fins i tot la sala de lectura es convertí en aula del centre docent. Però s'hi varen mantenir els llibres que hi havia dipositats. Les prestatgeries estaven protegides amb tela metàl·lica, detall que tenia un aspecte positiu, ja que permetia una millor ventilació, però que tenia l'inconvenient que hi entrava la pols, com també testimonis de la presència dels trapelles joves escolars, en forma de trossos de guix o boles de paper. L'aspecte que aquells armaris oferien era més el d'un galliner que no pas el d'un dipòsit de la ciència i de la cultura.

Arxiv Biblioteca

Imatge del trasllat de la Biblioteca a la nova seu.

En compensació pels espais que s'havien perdut, la Biblioteca pogué disposar d'un quarto fosc, que a més de la negror per la manca de llum patia l'afegit del polsim negre que s'hi filtrava de la carboneria, que estava ubicada a la planta baixa, amb entrada per la pujada de Sant Feliu. Per treballar en aquella habitació el personal es valia d'un llum portàtil, consistent en una bombeta connectada amb un llarg fil, que permetia il·luminar mínimament tots els racons d'aquella tènica estança.

En aquell antre tan fúnebre s'hi arxivava la premsa periòdica que, per llei, havia de ser dipositada en la biblioteca; una llei que a vegades es complia i en altres casos no, ja que no hi havia mitjans coercitius per exigir-ne el compliment. Tots aquells diaris, empaquetats i emmascarats pel negre polsim, són els que ara, convenientment netejats i relligats, i alguns informatitzats, constitueixen la important hemeroteca que ha estat i està sent utilitzada per elaborar treballs de recerca històrica.

En perdre's la sala de lectura, el servei s'hagué de reduir al que originàriament era el despatx del biblio-

tecari. Però com que els lectors eren tan escassos, ja es feia el fet. A la taula de despatx que ja hi havia se n'hi afegí una altra de petita per al conserge, i una de les de la sala de lectura per utilitzar-la els lectors. Darrere la taula de direcció hi havia una butaca que quan era nova devia haver aparentat una certa solemnitat; anà experimentant el pas del temps i la voracitat dels corcs, i no va ser jubilàda fins que una de les quatre potes va fer un crac definitiu. El conserge i els escassos lectors havien de conformar-se amb unes senzilles cadires de balca, que s'anaven degradant i periòdicament alguna s'havia de donar de baixa, sense que cap de nova la substituís.

La plantilla de personal al servei d'aquell pobre centre de lectura era d'un director, funcionari del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos, una denominació molt pomposa però amb més *don que ding*. Quan es creà el Cuerpo Auxiliar de Archivos, Bibliotecas y Museos, l'any 1939, s'hi afegí un funcionari d'aquest cos que al mateix temps era tècnic i administratiu.

El funcionari facultatiu era al mateix temps arxiver de la Delegació d'Hisenda i també havia d'atendre el Registre de la Propietat Intel·lectual. Si tenia més vocació d'arxiver que de bibliotecari, com passà almenys en dos casos concrets, es dedicava més a l'Arxiu d'Hisenda que a la Biblioteca. Especialment quan en aquell arxiu hi havia dipositats els fons documentals procedents dels convents desamortitzat, que l'any 1918 passaren a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Martínez, un funcionari incomprès

En un principi la biblioteca només disposava del catàleg alfabètic d'autors. Les fitxes eren de format octau, de cartolina groguenca i amb l'enunciat

La Biblioteca, l'any 1951.

imprès de les dades que calia anotar-hi. Fins a l'any 1942 no es va començar a redactar el catàleg per matèries, adoptant el sistema de classificació decimal universal. Tant les fitxes com la correspondència oficial s'havien d'escriure a mà, ja que no es disposà de la primera màquina d'escriure fins a l'any 1949.

Durant tota la primera meitat del segle XX es produí un constant canvi de personal. Els facultatius que venien per destinació forçosa es traslladaven tan aviat com se'ls en presentava l'oportunitat. Només un hi va romandre durant deu anys, del 1922 al 1932. Era un eficient funcionari que treballà de valent en la conservació i organització dels fons, i que patí de debò totes les deficiències i mancances del lloc. No rebia cap suport ni atenció de la superioritat. Aquest funcionari, que era tot un senyor, era D. José Martínez Planells, que alhora era professor de l'institut. Els seus antics alumnes guardaven d'ell un excel·lent record. Quan tingué ocasió es traslladà a la seva terra, per treballar a la Biblioteca Universitària de Saragossa. Entre els meus papers he trobat una carta

que em va enviar l'any 1952, en la qual es congratulava de les novetats que jo li havia comunicat referents a la nova instal·lació de la Biblioteca, l'actualització del fons bibliogràfic i la bona concurrència de lectors. I ho comparava amb la situació que ell havia viscut. Diu, textualment:

«Me alegra el cambio de trato, de lugar y de protección que recibe hoy la Biblioteca. Yo tenía 26 pesetas al mes para material; alguna vez mandaban desde Madrid una veintena de volúmenes y folletos y dos veces mandaron 500 pesetas, con descuento, una de ellas compré, en vez de libros, sillas para poder sentarnos cuando éramos más de dos personas en el local. Aún no me explico como me aprobaron la cuenta.

»La biblioteca que tenía el Dr. Pascual, me la ofreció, si lograba darle un digno acondicionamiento; pero aunque lo dije a la Dirección General y a los inspectores que vinieron por allí, nada logré, y el Dr. cuando murió, la legó a la ciudad».

Aquesta situació de misèria va durar tota la primera meitat del segle XX. El paviment de totes les sales era de rajola vermella, com la de les cases més pobres d'aquell temps. En el despatx del director, el sòl es protegia amb una estora d'espert, cosa corrent en els locals de molts organismes oficials. En els bons temps, aquell element protector es limitava a la temporada hivernal, que era quan oferia un apreciable servei. Però quan la situació s'anà empobrint, no hi havia pressupost per efectuar les operacions d'*estero* i *desestero*, que normalment es practicaven en iniciar i acabar la temporada; així que l'estora s'anava perpetuant i es mostrava cada dia més atrotinada. Per tota calefacció es disposava d'una petita estufa, que si algun dia el conserge estava de baixa l'havia d'encendre el mateix director facultatiu.

L'aspecte que oferien els armaris de la primitiva biblioteca era més el d'un galliner que el d'un dipòsit de ciència i cultura

La vacant que deixà l'any 1932 José Martínez va ser ocupada per primera vegada per una senyora. Però no s'hi va estar ni dos anys. Tanmateix, va tenir temps per aconseguir que arribés l'enllumenat elèctric.

L'any 1938 se suspèn el servei

La plaça va quedar vacant durant els anys de la guerra. Un exemplar i abnegat funcionari del cos subaltern va ser l'únic en aquell espai de temps que va tenir cura del centre de lectura. El nombre de lectors anava disminuint, fins que l'any 1938 es va suspendre el servei. Però el conserge va romandre immutable en el seu lloc, i va evitar que en els difícils moments de la retirada la Biblioteca fos ocupada per funcionaris del Ministeri d'Educació, com ho varen ser les altres dependències de l'Institut, que es van habilitar per menjar-hi i dormir-hi, i on els estadants feien foc per cuinar i escalfar-se.

Posteriorment se succeïren, en poc temps, tres facultatius, i s'hi afegí un funcionari del cos auxiliar, acabat de crear. Però ben aviat es tornaren a produir canvis de personal. L'any 1946 va demanar l'excedència la funcionària facultativa, i la plaça va quedar vacant. Morí el conserge, i tampoc va tenir substituït. A la darrera del 1948 el funcionari auxiliar va poder traslladar-se a Saragossa, d'on era natural. Abans de marxar va lliurar la clau de la biblioteca al director de l'Institut. Durant uns mesos, la biblioteca va quedar tancada, però varen ser molt pocs els gironins que varen trobar a faltar un servei que havia estat tan deficient. El març del 1949 va ser nomenat un director interí, que no pogué convertir-se en facultatiu i ocupar la plaça amb propietat fins a l'any 1954, en què se celebraren les oportunes oposicions.

L'antic arxivador, a la Biblioteca actual.

El trasllat a l'Hospici

Durant aquella interinitat, i ja entrant en la segona meitat del segle, es va aconseguir culminar un projecte iniciat l'any 1945, que consistia a instal·lar la Biblioteca en unes naus que la Diputació cedí en el gran edifici de l'Hospici. Aquest va ser el primer pas per transformar l'antic edifici de beneficència en Casa de Cultura.

El dia de Sant Narcís de l'any 1951 es varen inaugurar amb tota solemnitat les noves instal·lacions. Això va marcar l'inici d'una nova etapa en la qual tot va anar evolucionant positivament.

En el transcurs de la major part de la primera meitat de segle, la Biblioteca Pública va ser l'única de caràcter general de què va disposar la ciutat, amb unes poques excepcions: del 1932 al 1938 va funcionar la Biblioteca Municipal de la Rambla; l'any 1948, la Caixa de Pensions va obrir la seva biblioteca a la planta baixa del seu edifici del carrer de Santa Clara; i també, durant uns anys de la dècada dels quaranta, l'Organització Sindical (CNS) va posar a disposició dels gironins una petita biblioteca instal·lada en el cinquè pis de la Casa Sindical, a la

carretera de Barcelona, núm. 5. Fora d'aquests tres casos podríem recordar algunes biblioteques d'institucions privades, com la del Casino; la de Santa Tereseta, a l'església del Sagrat Cor; la del Centre de Cultura de l'Institut de la Dona que Treballa, de titularitat de la Caixa de Pensions, ubicada al primer pis de l'edifici de Santa Clara; la del Seminari Diocesà, o la de la Catedral. També podríem anotar que les juntes directives de gairebé totes les associacions incloïen el càrrec de bibliotecari, fins i tot aquelles que no tenien biblioteca o que només disposaven d'un armari amb unes dotzenes de llibres sense ordenar.

Si comparem aquella situació amb la d'ara hi trobarem una diferència abismal, tot i que no ha passat gaire més de mig segle.

Un dia del mes d'octubre de l'any 1951, l'escriptor Josep Pla es trobava al mig del claustre de l'Institut del carrer de la Força, badant, com a ell li agradava dir que feia. Se l'invità a tornar a veure la biblioteca que ell havia conegut en temps d'estudiant. Amb nostàlgia contemplà aquella antiga i pobra instal·lació, que ja estava sent desmantellada. Seguidament se l'acompanyà a les noves instal·lacions a l'Hospici, que s'acabaven de perfilar de cara a la propera inauguració. L'home quedà admirat en veure aquelles dependències i comprovar el canvi que allò representaria. Al cap de pocs dies ho va comentar elogiosament en un article publicat en el *Diari de Barcelona*.

Mentre Pla contemplava les innovacions va formular una pregunta molt pròpia d'ell: «I tot això qui ho paga?». En respondre-li que s'havia establert un conveni entre la Diputació, l'Ajuntament i el Ministeri d'Educació per fer-se càrrec de les despeses, exclamà: «Això és un miracle!».

Enric Mirambell i Belloc és historiador.